

Л. А. Ковбасюк,

Херсонський державний університет, м. Херсон

ОНОМАСТИКА СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ГЕРМАНІСТИКИ

У статті аналізуються новітні досягнення українських та німецьких германістів у галузі ономастики щодо багатоаспектного вивчення власних назв сучасної німецької мови. Увага приділяється дослідженням у площині теоретичної ономастики, літературної ономастики та когнітивної ономастики. Визначаються перспективні напрями наукового пошуку.

Ключові слова: власна назва, ономастика, літературна ономастика, когнітивна ономастика.

ONOMASTICS OF MODERN GERMAN LANGUAGE: ACHIVEMENTS AND PERSPECTIVES OF GERMAN STUDIES IN GERMANY AND UKRAINE

The paper focuses on the study of the onomastic system of Modern German and presents a analysis of the achievements and perspectives of German Studies in Germany and Ukraine.

The term proper name is nevertheless well known and much discussed. The study of proper names is known as Onomastics, which has a wide-ranging scope encompassing all names, all languages, all geographical and cultural regions. Onomastics has become established as a relatively independent discipline of linguistics with extensive connections to other disciplines of social and natural sciences. The proper names are organized according to criteria varying across cultures, and provide an interpretation of the society of which they are the expression. Onomastics includes: 1) personal names (anthroponyms), 2) place names (toponymy) and 3) names applied to a given ethnic group (ethnonyms). The proper names have been the object of investigation from various aspects in Modern German Studies in the last 20 years. The character of proper names gives especial stamp to the methods and investigative procedures used. Literary Onomastics and Cognitive Onomastics are a new trend of proper name studies in Linguistics. Literary Onomastics focuses on the study of proper names (poetonymies) in literary texts. Cognitive Onomastics deals primarily with proper names in the mental lexicon. The researches of proper names in the light of the Theoretical Onomastics, Literary Onomastics and Cognitive Onomastics are analyzed. The perspectives of further investigations have been distinguished.

Key words: proper name, Onomastics, Literary Onomastics, Cognitive Onomastics.

ОНОМАСТИКА СОВРЕМЕННОГО НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА: ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ НЕМЕЦКОЙ И УКРАИНСКОЙ ГЕРМАНИСТИКИ

В статье анализируются новейшие достижения украинских и немецких германистов в сфере ономастики с учётом многоаспектного изучения имени собственного современного немецкого языка. Рассматриваются научные работы в области теоретической ономастики, литературной ономастики и когнитивной ономастики. Определяются перспективные направления исследований.

Ключевые слова: имя собственное, ономастика, литературная ономастика, когнитивная ономастика.

Власна назва (онім) посідає особливе місце в лексиконі будь-якої мови, оскільки не тільки містить у собі багатовікову інформацію про історичних діячів та певні історичні події, конкретну територію, заселену певним етносом або народом, його культуру, побут, вірування, соціальне та політичне життя тощо, а й ідентифікує окремі об'єкти реальної або не-реальної дійсності. Оніми є об'єктом дослідження ономастики, що вивчає будь-які власні імена, історію їх виникнення, розвитку і функціонування у діахронії та синхронії, а також поширення і структури онімів у мові і мовленні, у літературній і діалектній та ін. Ономастика (Namenkunde/Namenforschung/Onomastik/ Onomatologie) є відносно молодою галуззю лінгвістики, а тому деякі аспекти вивчення власних назв (ВН – далі) залишаються не з'ясованими, потребують розробки власної методики дослідження та привертають до себе увагу багатьох дослідників німецької мови, таких як Н. І. Головчак, Ф. Дебус, П. Ернст, В.М. Кам'янець, Л.А. Ковбасюк, Ф. Кольхейм та ін. [2; 17; 19; 4; 23; 22], що визначає **актуальність** вибраної проблематики.

Мета даної статті полягає у висвітленні та систематизації останніх здобутків германістів щодо багатоаспектного вивчення ВН сучасної німецької мови, а також у встановленні перспектив подальших мовознавчих досліджень. До **завдань** нашої статті належать: 1) аналіз новітніх наукових робіт українських та німецьких германістів у галузі ономастики за останні 20 років та визначення перспективних напрямів майбутніх наукових пошуків.

Класичними галузями ономастики з чітко окресленими об'єктами вивчення, багатоаспектними проблемами і методами досліджень є: 1) антропоніміка, 2) топоніміка та 3) етноніміка. У сучасній ономастиці в залежності від об'єкта вивчення можна також виокремити такі напрями, як: теоретична ономастика; описова ономастика; прикладна ономастика; історична ономастика; фразеологічна ономастика; етнічна ономастика тощо [17, s. 11–17].

Німецькі мовознавці сьогодення займаються вивченням загальних питань ономастики, а саме: типологією, класифікацією та функціонуванням онімів у німецькій мові [17; 25]. Особливу увагу лінгвісти приділяють іменам, прізвищам та прізвиськам як культурно-специфічним символам [26; 27]. Також хотілось би зазначити успішну та плідну діяльність Німецької ономастичної спілки університету м. Лейпцига («Deutsche Gesellschaft für Namenforschung»), що займається походження німецьких та запозичених ВН у діахронії, особливостями вживання ВН у різних куточках ФРН, консультує з приводу вибору імені для дитини та публікує останні здобутки німецьких германістів у царині ономастики у науковому журналі «Namenkundliche Informationen» [18].

Українські германісти займаються вивченням ономастичного простору німецької мови з урахуванням різних підходів. Значна увага приділяється в першу чергу антропонімам німецької мови. Так, антропоніми сучасної німецької мови досліджуються шляхом зіставного аналізу онімів та апелативів, розглядаються їх структурні, семантичні та функціональні властивості. Особливу увагу при цьому приділяють динамічним процесам транспозиції ВН в апелативи, та процесам перетворення антропонімів в словотвірні морфеми [4]. Висвітлення структурних і семантичних закономірностей творення неофіційних антропонімів в англійській, німецькій й українській мовах шляхом зіставлення їх характеристик також стає предметом вивчення лінгвістів. Характеристики зазнають неофіційні антропоніми як ономастичні універсалії, здійснюється ідентифікація різних типів прізвиськ, пропонується структурно-семантичне й ідеографічне моделювання. Одиничний аналіз індивідуально-характеризувального типу, встановлюються їх ключові структурні та значеннєві типи [6]. Комплексно вивчаються німецькі прізвища Закарпаття, що стало першою спробою укладення повного списку прізвищ Закарпаття

німецького походження. 1520 німецьких прізвищ проаналізовано переважно за мотивами вторинної номінації, що базується на метафоризації та метонімізації [2].

Певна кількість українських дослідників займається висвітленням характерних ознак різних типів німецьких топонімів у площині лінгвокультурології [8; 11]. Деякі германісти звертають увагу на використання ВН як одиниць вторинної номінації сучасної німецької мови [9; 15; 23].

До новітніх галузей сучасної ономастики належать: 1) літературна ономастика, або поетична ономастика та 2) когнітивна ономастика. Літературна ономастика (*literarische Onomastik*) виокремилась у наукову дисципліну відносно недавно, тому назва цієї лінгвістичної галузі – літературна ономастика (літературно-художня ономастика або поетична ономастика) до цього часу залишається дискусійною і невизначеною остаточно. Вагомий внесок у розвиток поетичної ономастики зробив В. М. Калінкін, виокремивши теоретичні основи поетичної ономастики, а саме методологічної бази теоретичного осмислення семасіології і поезики оніма [3]. Предметом вивчення поетичної ономастики є поетонім, трансформована ВН художнього твору, в якому повинні бути відображені такі істотні моменти, як: 1) вторинність («фіктивність»); 2) віднесеність до мовлення; 3) рухливість семантики; 4) базовий характер в термінотворчості [3, с. 54].

У німецькій германістиці літературна ономастика бере свій початок з виходу в світ монографії Ф. Дебуса «*Namen in literarischen Texten*» і вважається основним підґрунтям літературного перекладу ВН у художніх творах [24]. ВН висвітлюються з урахуванням трьох важливих компонентів: Автор – Текст – Читач. Якщо йдеться про переклад ВН, то, по-перше, слід враховувати компонент «перекладач» (Автор – Текст 1 – Перекладач – Текст 2 – Читач), по-друге, слід чітко розрізняти дитячу літературу та літературу для дорослих. Крім того, необхідно звертати увагу на типи онімів у художніх творах, йдеться про оніми-класифікатори, промовисті імена та оніми-символи.

Науковці ФРН займаються здебільшого класифікацією онімів з урахуванням денотата та їхнім функціонуванням у художньому просторі тексту [16; 20; 21]. Так, дослідники займаються висвітленням ВН (*Wilhelm, Lothario, Friedrich*), що були використані Й.В. фот Гете у романі «Роки навчання Вільгельма Мейстера» [20]. У роботі пояснюється семантика онімів та вивчаються їхні типи та функціональні ознаки.

Наукові пошуки присвячуються, напр., дослідженню ВН у літературних творах модернізму (зокрема, у німецькій мові у творах Т.Манна «*Mario und der Zauberer*», «*Der Zauberberg*», «*Tristan*»). Спираючись на філігранне мистецтво Т. Манна у надаванні імен головним героям своїх творів, на умови використання ВН, різницю між індивідуальними та колективними конотаціями, їх функціональні ознаки, визначаються головні ознаки антропонімів у епоху модернізму [16].

Серед недостатньо вивчених питань германістики залишається аналіз конотативних онімів німецької мови (історичних топонімів, національних символів та ін.) у художній літературі та фольклорі (казках, піснях та ін.), що визначає перспективність майбутніх досліджень.

На жаль, кількість робіт вітчизняних германістів у площині літературної ономастики за останні роки незначна. До найбільш вагомих робіт можна віднести комплексне вивчення семантичних та функціональних особливостей прецедентних феноменів, зокрема прецедентних імен, що використовуються для класифікації героїв, набуваючи статусу загальних назв (*Mephisto, Parzifal, Bismark*) у німецькомовному художньому дискурсі XIX – XX ст. [13].

Аналіз показав, що оніми досліджуються українськими германістами здебільшого у газетно-публіцистичному, а не у художньому дискурсі. До таких праць належить дослідження, присвячене вивченню функціонування ВН за допомогою статистичних методів у різноманітних німецьких газетно-публіцистичних жанрах [1]. Ґрунтовним вбачаємо зіставне вивчення *Nomina Propria* в німецькому та українському інформаційних зовнішньополітичних дискурсах з урахуванням частотних варіантів антропонімічної референції [7].

Зазначимо, що проблемами ономастики займаються представники такої мовознавчої науки, як перекладознавство. Так, українські науковці досліджують, напр., особливості відтворення німецьких ВН в українських казках (*Rumpelstilzchen* (Торохмії), *Frau Hölle* (Бабуся Метелиця)) [14].

Здебільшого роботи цього напрямку присвячено художньому перекладу онімів українських письменників засобами німецької мови. Напр., вивчаються оніми з прозових творів В. Стефаніка, М. Черемшини, Л. Мартовича у їхній німецькомовній інтерпретації [12]; комплексно аналізується антропонімічний простір української художньої прози кінця XIX–XX ст.; встановлюються способи іменування персонажів; виявляються різні варіанти відтворення українських антропонімів засобами німецької мови та їх передача у німецькомовних перекладах і можливості збереження функцій українських антропонімів у художньому перекладі [12].

Отже, аналіз онімів (історичних топонімів, власних назв, національних символів та ін.) німецької мови у художній літературі та фольклорі також є перспективним напрямом української германістики.

Упродовж останнього часу усе більшу увагу мовознавців привертає мовна концептуалізація знань людини про світ і про своє місце в цьому світі. Когнітивний підхід до вивчення мовних явищ сприяв виникненню когнітивної ономастики, що поєднує досягнення ономастики й когнітивної лінгвістики. ВН будь-якої мови трансформуються, зазнають переробки, стаючи концептами ментального лексикону. Когнітивна ономастика вирішує певне коло проблем, найважливішими серед яких є: 1) буття ВН у ментальному лексиконі; 2) форми концептуалізації ВН; 3) форми та функції онімічних концептів у мові мозку; 4) способи організації онімічних концептів у онімічні фрейми на ґрунті уніфікованих конструкцій знань про їх зв'язки з позамовними носіями тощо [5, с. 396–397].

У сучасній німецькій германістиці існує незначна кількість лінгвістів, які розглядають оніми з позиції когнітивної ономастики. Зазначимо дослідження місця ВН у ментальному лексиконі носіїв німецької мови, в якій різні типи онімів висвітлюються з урахуванням здобутків когнітивної лінгвістики, враховуючи форми їхньої концептуалізації [19]. Крім того, достатньо цікавим є вивчення німецьких топонімів у площині когнітивної лінгвістики, в якому розглядаються питання референції ВН та їхнє функціонування в художньому дискурсі [22]. Робота є спробою поєднання когнітивної та літературної ономастики і наголошує, що літературна ономастика є здебільшого літературною антропономастикою.

Вітчизняна германістика на даний час, на жаль, не містить значної кількості досліджень з когнітивної ономастики. Проаналізував останні роботи, виокремимо контрастивне дослідження трьох мов, в якому наголошується, що німецькі прізвища (*Horn, Grinewald, Schwab*), пройшовши довгий шлях в історичному розвитку, актуалізують концепти, притаманні різним лінгвокультурам; відображають зв'язок із певною місцевістю та містять указівку переважно на походження людини; крім того, вони стають матеріалом для виявлення концептуальних пластів у різних мовних картинах світу [10].

Підсумовуючи проведений аналіз, зазначимо, що новітні наукові дослідження присвячені, в першу чергу, загальним питанням теоретичної ономастики або перекладацькому аспекту ВН. Ономастичний простір сучасної німецької мови має великий потенціал для всебічного вивчення як у площині когнітивної ономастики, так і літературної ономастики. Новизна

цих лінгвістичних галузей пояснює, на нашу думку, по-перше, незначну кількість здобутків у цих напрямках наукового пошуку, по-друге, широке коло майбутніх досліджень. До **перспективних** напрямів вивчення можна віднести вивчення ВН у площині когнітивної ономастики, висвітлення конотативного компоненту ВН у художньому дискурсі, контрастивний аналіз ВН різних лінгвокультур та ін.

Література:

1. Білоус І. Л. Власні назви у німецьких газетно-публіцистичних жанрах : дис... канд. філол. наук / І. Л. Білоус. – Херсон, 2014. – 178 с.
2. Головачук Н. І. Німецькі прізвиська Закарпаття: дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. І. Головачук. – О., 2003. – 219 с.
3. Калинин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 409 с.
4. Кам'янець В. М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних назв сучасної німецької мови (на матеріалі особових імен, прізвищ та псевдонімів): дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. М. Кам'янець. – Л., 2001. – 168 с.
5. Карпенко О. Ю. Засади когнітивної ономастики / О. Ю. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. – Чернівці : Рута, 2007. – Вип. 356–359. – С. 396–401.
6. Катернюк В. В. Структурно-семантичні характеристики неофіційних антропонімів в англійській, німецькій та українській мовах: дис... канд. філол. наук : 10.02.15 / В. В. Катернюк – К., 2010. – 188 с.
7. Кійко Ю. С. Nomina propria в німецькому й українському інформаційних зовнішньополітичних дискурсах / Ю. С. Кійко // Слов'янський збірник. – 2012. – Вип. 17. – Част. 1. – С. 353–358.
8. Ковбасюк Л. А. Топоніми з компонентом «кольороназва» у німецькій та англійській мовах / Л. А. Ковбасюк. // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. ст. – Київ : Видав. центр КНЛУ, 2007. – Випуск 8. – С. 182–188.
9. Лалаян Н. С. Фразеологічні одиниці з ономастичним компонентом у сучасній німецькій мові: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. С. Лалаян. – Одеса, 2008. – 180 с.
10. Ляховин О. Б. Концепти ДІМ/ДОРОГА/ШЛЯХ/ПОДОРОЖ у німецькій, російській та українській лінгвокультурах як чинники моделювання антропонімів [Електронний ресурс] / О. Б. Ляховин. – Режим доступу до статті : <http://azbuka.in.ua/wp-content/uploads/2013/10/liahovyn.pdf>
11. Марченко Н. В. Північнонімецькі топоніми слов'янського походження: дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. В. Марченко. – К., 2005. – 224 с.
12. Матвішин О. М. Власна назва як перекладацька і перекладознавча одиниця (на матеріалі німецькомовних інтерпретацій української прози початку ХХ століття) / О. М. Матвішин // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 25. – С. 81–82.
13. Найдюк О. В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / О. В. Найдюк. – Луцьк, 2008. – 200 с.
14. Олійник А. М. Особливості відтворення власних назв у казках [Електронний ресурс] / А. М. Олійник, Л. В. Жукова. – Режим доступу до статті : <http://elibrary.nubip.edu.ua/17006/Олейник.pdf>
15. Фірсова Ю. А. Фразеологічні одиниці з топонімічним компонентом у німецькій мові: лінгвокультурологічний аспект: дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ю. А. Фірсова. – К., 2002. – 194 с.
16. Brütting R. Namen und ihre Geheimnisse in Erzählwerken der Moderne / R. Brütting. – Hamburg : Baar 2013. – 258 S.
17. Debus F. Namenkunde und Namengeschichte. Eine Einführung / F. Debus. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2012. – 280 S.
18. Deutsche Gesellschaft für Namenforschung [Elektronische Ressource]. – Mode für den Zugang : <http://www.gfn.name/>.
19. Ernst P. Wörter und Namen im mentalen Lexikon. Namenkunde und Kognitive Linguistik / P. Ernst. // Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen. – Hamburg : Barr, 2005. – S. 37–44.
20. Jurka F. Literarische Onomastik: Aspekte der literarischen Onomastik am Beispiel der Namengebung in J. W. von Goethes «Wilhelm Meisters Jahre» / Jurka F. – Norderstedt : GRIN Verlag, 2009. – 75 S.
21. Kohlheim V. Die literarische Figur und ihr Name / V. Kohlheim // Namenkundliche Informationen. – 2007. – 91/92. – S. 97–127.
22. Kohlheim V. Toponyme in der Literatur: ein kognitivistischer Ansatz [Elektronische Ressource]. / V. Kohlheim – Mode für den Zugang : http://www.qucosa.de/fileadmin/data/qucosa/documents/15081/13_Kohlheim_FINAL-WEB.pdf
23. Kovbasyuk L. Vornamen als primäre und sekundäre Nominationen im Gegenwartsdeutschen / L. Kovbasyuk // Одеський лінгвістичний вісник: зб. наук. пр. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія» – 2014. – Випуск 4. – С. 327–331.
24. Krüger D. Die Literarische Onomastik als Vorstufe der literarischen Übersetzung [Elektronische Ressource]. / D. Krüger. – Mode für den Zugang : <http://riviste.edizioniets.com/innt/index.php/innt/article/viewFile/98/91>
25. Nübling D. Namen. Eine Einführung in die Onomastik / Nübling D., Fahlbusch F., Heuser R. – Tübingen : Narr Studienbücher, 2012. – 248 S.
26. Seibicke W. Die Personennamen im Deutschen: Eine Einführung / W. Seibicke. – Berlin : de Gruyter, 2008. – 235 S.
27. Turmair M. Eigennamen als kulturspezifische Symbole oder: was sie schon immer über Eigennamen schon immer wissen wollten [Elektronische Ressource]. – Mode für den Zugang : <http://www.uv.es/anglogermanica/2002-1/thurmair.htm>.

УДК 811.111:81'36:81'367

Т. В. Криворучко,

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ДОСЛІДЖЕННЯ ВТОРИННО ПРЕДИКАТИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ VOSI У СУЧАСНИХ ГРАМАТИЧНИХ СТУДІЯХ

У статті досліджуються конструкції вторинної предикації, розглядається їхня форма, зміст та функціонування. Аналізується вторинно предикативна конструкція VOSI у сучасних граматичних студіях. Особлива увага приділена становленню та критеріям визначення VOSI-конструкції в англійській мові.

Ключові слова: синтаксичні структури вторинної предикації, VOSI-конструкції, особові форми дієслова, неособові форми дієслова.

THE INVESTIGATION OF THE CONSTRUCTION OF SECONDARY PREDICATION VOSI IN MODERN GRAMMATICAL SCHOOLS

The article deals with the constructions of secondary predication in English. Syntax of many languages investigates not only sentences but also syntactical constructions. Syntactical structures of secondary predication are of great interest in traditional grammar. They are known as Complex Object, Complex Subject, For-to-Infinitive Construction, Conjunctive Infinitive Phrases, Gerundial Predicative Construction and Absolute Construction. It is not easy to analyze these constructions because of the ab-